

Izveštaj o realizaciji programa Škola bez nasilja- ka sigurnom i podsticajnom okruženju za mlade u srednjim školama

- 1. O programu u srednjim školama (obuhvatnost, komponente programa, trenutno stanje)**
- 2. Rezime rezultata istraživanja učestalosti i oblicima nasilja u srednjim školama sprovedeno tokom 2009/2010 godine**
- 3. Postignuća i aktivnosti škola tokom realizacije programa**
- 4. Dalji planovi za rad u srednjim školama**

1. O programu u srednjim školama

Program Škola bez nasilja u srednjim školama počeo je sa realizacijom 2009. godine i to pilotiranjem programa u 4 grada na teritoriji Vojvodine (Novi Sad, Subotica, Bečej i Bački Petrovac). U navedenim gradovima program obuhvata 9 škola: Tehničku školu i Gimnaziju Svetozar Marković iz Subotice, Elektrotehničku školu Mihajlo Pupin i Tehničku školu Pavle Savić iz Novog Sada, Gimnaziju Jan Kolar iz Bačkog Petrovca i Ekonomsko-trgovinsku školu, Gimnaziju, Tehničku školu i ŠOSO Bratstvo iz Bečeja. Kao celoškolski program, u srednjim i osnovnim školama, program je angažovao sve, od direktora do tehničkog osoblja, preko učenika i njihovih roditelja da aktivno učestvuju u realizaciji i prenošenju osnovnih poruka programa. Programom je obuhvaćeno oko **7500 srednjoškolaca i oko 900 zaposlenih**. Realizaciju i praćenje programa obavljali su mentori koji su svakoj od škola ostvarivali saradnju sa Timom za zaštitu dece od nasilja, zlostavljanja i zanemarivanja i koji su bili resurs za primenu programskih aktivnosti, superviziju i ovladavanje znanjima i veštinama potrebnim za adekvatno reagovanje u svim potencijalnim situacijama nasilja.

Opšti cilj programa na kome se radilo u ovim školama je kreiranje sigurnog i podsticajnog okruženja za rast i razvoj mladih odnosno učenika. Za ovu namenu, razvijene su 4 programske komponente koje su za cilj imale osnaživanje škola za prevenciju ali i za pravovremenu intervenciju u situacijama nasilja različitih vrsta i sva tri nivoa.

Komponente obuhvataju:

- analizu stanja u svakoj školi- istraživanje o vrstama i stepenu nasilja u školi
- obuke nastavnog osoblja koje pokrivaju oblasti upoznavanja sa fenomenom nasilja, participacijom, pravilima, vrednostima i pojmom restitucija, upravljanjem odeljenjem i saradnju sa roditeljima. Priručnici i drugi potrebni materijali, dakle, svi paketi potrebni za realizaciju ove komponente su unapred pripremljeni i izrađeni.
- izgradnju unutrašnje i spoljašnje mreže zaštite za učenike i
- aktiviranje šire lokalne zajednice.

Pored navedenih komponenti, programom su prenošene poruke o tome da se nasilje ne rešava nasiljem, da se učenicima koji trpe nasilje mora pružiti uvremenjena podrška i pomoć, isto kao i za učenike koji nasilje vrše ili su njegovi svedoci. **Iskustva sa terena pokazuju da se u školama tolerancija prema nasilju smanjila i da su svi akteri postali značajno više senzibilisani za prepoznavanje, prijavu i reagovanje na nasilje.**

Od februara meseca 2012.godine program „Škola bez nasilja“ implementira Jedinica za prevenciju nasilja koja je, uz stručni i finansijski doprinos UNICEF-a, osnovana u Ministarstvu prosvete, nauke i tehnološkog razvoja. Do ovog trenutka, sve škole su realizovale planirane korake (definisana odeljenska i školska pravila, formirane unutrašnje zaštitne mreže, ostvarena partnerstva u preventivnim i interventnim aktivnostima sa institucijama na lokalnom nivou) sa različitim stepenom realizacije i uspešnosti što su i iskazali svojom procenom korisnosti ovih segmenata (tabela u prilogu). Na IV konferenciji Mreže Škola bez nasilja održanoj decembra 2012. godine, dodeljene su im zahvalnice za učešće u pilot programu i priznanje za doprinos razvoju i usavršavanju programa. **Procena efekata programa i realnog stanja bezbednosti u školama radiće se po završetku instrumenata za procenu (koji se pripremaju za sprovođenje u svim školama) i to u školama koje su spremne da u tome učestvuju.**

U nastavku izveštaja biće prikazani neki od najvažnijih rezultata istraživanja učestalosti i oblika nasilja u srednjim školama, kao i naredni koraci i planovi vezani za nastavak programa Škola bez nasilja u srednjim školama.

2. Rezime rezultata istraživanja nasilja u srednjim školama

Za potrebe programa „Škola bez nasilja“, ovo istraživanje sproveo je Odsek za psihologiju Filozofskog fakulteta u Novom Sadu, Institut za psihologiju u saradnji sa nezavisnom konsultatntkinjom Jelenom Marković. Uzorak učenika koji su učestvovali u istraživanju je 6254 i 830 zaposlenih.

Realizacijom istraživanja zaposleni škole, roditelji i učenici škole imali su priliku da steknu uvid u najzastupljenije oblike, intenzitet i učestalost nasilja u svojoj školi kao i da na osnovu ovih rezultata dalje planiraju rad na bezbednosti školskog okruženja i oforme preporuke za dalje delovanje na polju prevencije i intervencije na nasilje.

Rezultati istraživanja pokazuju da je učestalost nasilja u srednjim školama manja nego u osnovnim i da je 1,9% učenika bilo izloženo učestalim oblicima nasilja, a 9,8% imalo iskustvo sa nasiljem. Najučestaliji oblik nasilja je psihološko nasilje, i to ismevanje i vređanje. Najučestaliji oblik fizičkog nasilja je otimanje novca i uništavanje stvari koje je po višem kriterijumu (učestalo) bilo izloženo 4,5% učenika, a prema nižem 23,3% (samo jednom doživljeno).

Istraživanja u školama su pokazala da je nasilje značajno više izraženo u stručnim školama nego u gimnazijama, kao i kod mladića pre nego kod devojaka. Psihološko nasilje je češće nego fizičko, naročito ismevanje i vređanje. Veoma indikativan podatak je i to da je psihološko nasilje (pretnje, zastrašivanje i ismevanje) između nastavnika i učenika je mnogo izraženije nego nasilje između vršnjaka. Čak 28,4% učenika je imalo iskustvo s nasiljem od strane nastavnika, a čak 43,8% učenika je izjavilo da su bili svedoci nasilja drugih učenika prema nastavnicima.

Ovi podaci otvaraju veoma važnu oblast razvijanja kompetencija nastavnika zaposlenih u srednjim školama i to naročito onih koje se odnose kompetencije za komunikaciju i saradnju, kao i podršku razvoju ličnosti učenika (Standarde kompetencije usvojio je Nacionalni prosvetni savet u aprilu 2011.godine).

Najčešći razlozi za nasilje bila je različitost među učenicima i/ili odnos nastavnika prema učenicima koji se doživljavaju kao različiti. Čak 25,9% učenika koji su doživeli nasilje smatra da je različitost okidač za nasilje. Mete nasilja su najčešće učenici koji se procenjuju kao slabiji ili oni sa lošijim školskim uspehom, lošijim materijalnim statusom ili nepotpunom porodicom. Važan protektivni faktor predstavlja složnost u odeljenju i broj drugova i drugarica jer kad je složnost veća i kad učenik ima veće društvo manje je izložen nasilju od strane vršnjaka. Među učenicima koji su bili žrtve nasilja, 67,5% gimnazijalaca i gotovo 60% učenika iz stručnih škola saopštava da su u tim situacijama imali pomoć svojih vršnjaka.

Poređenje rezultata istraživanja u osnovnim i srednjim školama pokazalo je da su učenici srednjih škola znatno manje skloni od osnovaca da se požale nastavnicima ili odraslim osobama u školi. Učenici srednjih škola procenjuju pokušaje nastavnika da pomognu kao znatno manje uspešne nego što je to slučaj kod učenika osnovnih škola. Ovakva tendencija može ukazivati da učenici sumnjaju da predstavnici sistema (nastavnici i zaposleni u školama) mogu da im pomognu, i da zato radije biraju alternativne načine suočavanja sa nasiljem. Ovakvom rezultatu idu u prilog i brojne sugestije učenika da bi, u borbi sa vršnjačkim nasiljem, „škole trebalo nešto da učine.“

3. Postignuća i aktivnosti škola tokom realizacije programa

Kao što je već navedeno, sve škole su u ovom trenutku realizovale planirane obuke, a efekti obuka praćeni su na osnovu izveštaja mentora, konsultativnih sastanaka i procene programa u kojoj su učestvovali predstavnici svih ciljnih grupa u okviru škole, koje su doprinele da se kod zaposlenih poveća osetljivost za prepoznavanje, praćenje i reagovanje u situacijama nasilja. Situacije nasilja su sada vidljivije za sve aktere školskog života a i za učenike i stoga ih, prema rečima mentora oni prepoznaju, prijavljuju i obraćaju se za pomoć. Program je različito prihvaćen od strane škola i ako su mladi pokazali značajnu zainteresovanost i aktivnost a njihova motivisanost je najjača karika programa koju treba dodatno podsticati i negovati. Posebno zadovoljstvo za učenike i razredne starešine u većini srednjih škola bilo je zajedničko vođenje preventivnih radionica u odeljenju, školi i lokalnoj zajednici (dodatno podržanim kroz projekat „Komadić koji nedostaje“).

Kao neke od primera dobrih praksi, navešćemo:

- Tehničku školu Pavle Savić u kojoj su se učenici udružili i zajedno se u grupama vraćali kući kako bi izbegli opasno okruženje, razvijali zajedništvo, podržavali jedni druge i tako povećali stepen sopstvene sigurnosti.
- ETŠ Mihailo Pupin u Novom Sadu gde su Vršnjački timovi promovisali nenasilje kroz organizaciju izbora za najbolju muzičku numeru na temu „Škola bez nasilja“.

- Tehničku školu u Subotici koja je imala vršnjačku akciju sa lepim porukama od kojih su se pravile narukvice-Uhvaćen si u dobrom delu.
- Organizovanje fer- plej turnira u Subotici i Bečeju u koji su uključeni predstavnici svih škola uključenih u program.

Učenici ovih srednjih škola učestvovali su i u obuci za forum teatar (dramska tehnika za nenasilno rešavanje konflikata) „Vežbanje za stvarnost“. Oko 90 učenika i 20 nastavnika, kao i predstavnici dramskih ustanova, nevladinih organizacija i kancelarija za mlade u gradovima u kojima su škole uključene u program, učestvovali su u forum obuci i kreiranju forum predstava za druge učenike, nastavnike, roditelje i zainteresovane građane.

Rad u ovim školama, pokazao je da i gimnazijalci i učenici stručnih škola iskazuju spremnost za uključivanje u programe prevencije nasilja koji se organizuju u školama jer je prevencija nasilja odgovornost svih te participacijom mladih može značajno ostvariti napredak kroz organizovanje zajedničkih akcija, društveno korisnog rada i drugih zajedničkih aktivnosti u saradnji sa kancelarijama za mlade koje su prepoznate kao važan resurs podrške aktivnom uključivanju mladih (što samo govori o tome da mladi imaju inicijativu ali i da im je potrebna podrška celokupne lokalne zajednice).

O tome govore i rezultati srednjoročne evaluacije kada je pokazano da sve tri grupe aktera – članovi školskog tima, tima mladih i mentori – kao najzaslužnije za rezultate u sprovođenju prve faze programa u školama, procenjuju članove školskog tima. Kao druge po značaju i mentori i mladi vide – sebe. U skladu sa ovakvim uvidom, kroz projekat „Komadić koji nedostaje“ (u prilogu izveštaj), razvijala se saradnja između srednjih škola, nevladinog sektora i kancelarija za mlade u lokalnoj zajednici na podsticanju volonterizma i aktivizma mladih kako bi se oformili održivi volonterski servisi u lokalnoj zajednici u kojima će mladi, kroz vršnjačku participaciju, pružati podršku onima koji trpe, posmatraju ali i vrše nasilje.

4. Dalji planovi za rad u srednjim školama

- **Program:**

- na osnovu razvoja programa, dosadašnjih uloženi resursa, prikupljenih informacija o proceni rezultata i efekata programa u pilot školama, tj. evaluacije dosadašnjeg rada radi se na revidiranju komponenti programa kao i planiranju daljih aktivnosti u srednjim školama

- u toku je uspostavljanje standarda i kreiranje kriterijuma za procenu bezbednosti školskog okruženja koje treba sprovesti I u srednjim školama, a planira se i definisanje kriterijuma za evaluaciju aktivnosti u samoj školi.

- planirane su i dodatne obuke za postojeće mentore, i obuke za nove mentore do kraja 2013. godine

- **Oснаživanje škola:**

- osnaživanje pilot i drugih srednjih škola novim paketima obuka za prevenciju digitalnog nasilja. Kako bi obuhvatio i „nove“ oblike nasilja, projekat Škola bez nasilja biće obogaćen

dodatnim paketom obuka za prevenciju digitalnog nasilja koji za cilj ima prevenciju i sprečavanje zloupotrebe digitalnih medija, jačanje kapaciteta škola za borbu sa digitalnim nasiljem kao i podizanje svesti svih o potencijalnim rizicima i načinima zaštite.

- škole će osnažiti svoje kapacitete i za prepoznavanje rodno zasnovanog nasilja.
- planirano je informisanje i uključivanje novih srednjih škola u program
- u gradovima/opštinama u kojima postoji kancelarija za mlade i/ili nevladine organizacije koje se bave mladima, obezbediti značajnije učešće njihovih predstavnika u promociji, edukacijama i akcijama u kojima učestvuju učenici srednjih škola i na taj način pojačati lokalnu podršku koja se pokazala izuzetno značajnim za participaciju mladih
- osmišljavanje programa prevencije za mlade u riziku
- integrisanje paketa obuka Škole bez nasilja i obuka „Budi muško“ za rad sa muškarcima, kao i poseban paket obuke za devojčice vezan za rodno zasnovano nasilje